

Mgr. Petra Novotná. 2016. *Jak se dělá paměť ve veřejnoprávním rozhlase*. Diplomová práce. Praha: Katedra obecné antropologie FHS UK

Vedoucí práce: Yasar Abu Ghosh, Ph.D.

Oponentka: Markéta Zandlová, Ph.D.

Petra Novotná si pro svou diplomovou práci zvolila velice zajímavé téma, které vtělila do vydařeného názvu „*Jak se dělá paměť ve veřejnoprávním rozhlase*“. Bohužel však nedokázala potenciál svého dobrého nápadu využít.

Teoretická část působí nekoncentrovaně, roztržštěně, čerpá do velké míry z přehledové literatury, byť mnohé uváděné autory by bylo možné a vhodnější přechíst přímo (např. Halbwachse, Assmanna aj.). Především v případě textu D. Berlinera (2005) je škoda, že její studentka využila jen jako přehledovou studii, ale nijak se nevyřádala s tím, co je klíčovým argumentem textu - tedy že v současném diskurzu paměti je paměť směřována s kulturou (a identitou), čímž se tento koncept stává analyticky obtížně použitelným. Teoretizaci by prospělo zaměření na ten segment paměťových studií, která zpracovávají vztah sběru (resp. utváření) vzpomínek a médií, archivů atd. (např. M. Hirsch, H. Welzer, A. Assmann aj.) a rovněž kritické čtení těch autorů, s nimiž autorka pracovala - kupříkladu zjednodušeně je předložen Kansteinerův argument, že kolektivní paměť je výsledkem „*vědomé manipulace a neúmyslné absorpce*“ (s. 18; Kansteiner 2002: 180); podobně zjednodušující je i výklad údajně stěžejního konceptu *lieux de mémoire* (s. 11 a 18¹).

Rozostřenost konceptů a jejich nepřesné, ba někdy dokonce mylné pochopení a výklad je nejlépe patrné na autorčině pokusu o „definici paměti“, která se odvolává na Noru a Lavabre. Paměť popisuje jako „*duševní (intelektuální) funkce, kterou jednotlivec v celé své privátní sféře vytváří odstup mezi minulostí a přítomností. Vzpomínání je pak proces, kdy jednotlivec tuto funkci v reakci na různé podněty využívá, je při tom však ovlivněn svou příslušností k různým sociálním skupinám*“ (s. 17). První věta definice je ve skutečnosti výkladem *historie*, nikoli *paměti* u Lavabre, která takto shrnuje Nietzscheho²; druhá věta chce zřejmě naznačit, že je paměť kontextuální, ovšem v této „funkcionální“ podobě ji těžko spojit s jakýmkoli z uvedených autorů. Autorka následně definuje „*kolektivní (sociální) paměť*“ (s. 17), paradoxně ovšem nikoli v návaznosti na předchozí definici - jako by šlo o něco, co je od „paměti“ nějak diametrálně odlišné. Je také nejasné, proč jsou analyticky potenciálně zajímavé momenty uvedeny v teoretické části pod čarou (poznámky 2 a 3). Ve vztahu k výzkumné otázce (s. 30) je pak škoda, že ačkoli Petra Novotná v teoretické kapitole zdůrazňuje důležitost studia *recepce* (sociálně vytvářených) reprezentací minulosti, své vlastní bádání na tuto dimenzi nezaměřila.

¹ Zde by mne zajímalo, proč se studentka rozhodla překládat do své práce Norův text z angličtiny, když existují (dokonce dva) překlady do češtiny (Cahiers du CEFRES. N° 10 a 13).

² LAVABRE, M.-C. (2005): Užívání a zneužívání pojmu paměť. *Biograf* (37): 15 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=3703>. Naposledy navštíveno 26. 5. 2016. Odstavec 10

Představení zkoumaného projektu Příběhy 20. století a organizací a osob, které jsou s ním spojeny, je obšírné. Zajímavé je nicméně především tím, že v něm autorka zcela proti duchu teoretického výkladu nereflexivně a nekriticky mísí nejrůznější zdroje informací (prezentační webové stránky několika organizací, rozhovory s aktéry, e-shop Paměti národa, výroční zprávy atd.) a vzniklou koláž předkládá jako „fakta“ o vzniku a fungování projektu. Většina uvedených zdrojů (a obsažených informací) by ale měla být spíše předmětem analýzy, nebo přinejmenším kontextualizace a kritiky pramenů.

V kapitole, představující výzkum, se Petra Novotná situuje do zkoumaného prostředí, popisuje svůj vztah k aktérům (sympaticky přiznává profesní obdiv k hlavním tvůrcům pořadu) a snaží se svou pozici reflektovat. To se jí ovšem nedaří – reflexe není jen přiznáním osobní zaangażovanosti na zkoumaném tématu, ale také (či spíše) promyšlením méně evidentních kontextů, jako jsou třeba kontexty moci a autority atd. Že se autorce právě toto moc nepovedlo potvrzuje sama, když deklaruje, že jí provedené a přepsané rozhovory poskytují „*data ve velmi čisté formě*“, s nimiž není vhodné dále „*manipulovat*“; tím spíše, že sami zkoumaní „*respondenti*“ jsou natolik profesionálními mluvčími, že není třeba jejich výpovědi příliš interpretovat (s. 31). Samozřejmě, že svým výzkumným partnerům, resp. jejich hlasu, můžeme dát ve svém (antropologickém) textu hodně prostoru – ovšem i tak je třeba jejich výpovědi analyzovat, kontextualizovat, interpretovat. (Navíc „dát hlas“ neznamena, že je třeba každé konstatování dokládat celou stránkou citací, jako např. na s. 35/36, kde se uvádí, že stísněnost natáčecích prostor byla záminkou k drobným společenským konverzacím, což je ilustrováno sedmi příklady).

Absence kontextu je vůbec slabinou práce: když jde o to, jak se „dělají vzpomínky“ ve veřejnoprávní instituci, nestačí jen uvést dva úryvky z Kodexu Českého rozhlasu (s. 25 / 26) – je třeba více zmapovat, jak status veřejnoprávního média ovlivňuje jeho obsah (např. požadavek „vyváženosti a objektivity“, potenciální zásahy Rady pro rozhlasové a televizní vysílání atd.). Také struktura ČRo je podstatná – byť je pořad autorský (s. 50) a zodpovědnost za obsah je jen na jeho tvůrcích (s. 51), je možné se ptát, kdo a jak určuje jeho místo v programu, kdo rozhoduje o jeho samotné další existenci atd. Ostatně že se jedná o důležité momenty je zjevné i z citace B. Kreuzerové na s. 64 (dole).

Jako metodu autorka zvolila nezáčastněné pozorování a polostrukturované rozhovory (a některé informace získávala prostřednictvím mailové komunikace), což je na místě. Zvláštní však je, že vůbec nebyla přítomna nahrávání čistě audio verze vzpomínek, jen natáčení na kameru („Eye Direct“) pro potřeby televizního pořadu ČT. Jak sama píše (s. 33), přítomnost kamery a štábu vytváří jinou situaci, než jaká panuje při nahrávání vzpomínek jen „ve zvuku“, na nichž naopak stojí zkoumaný pořad. Též by mne zajímalo, proč autorka nevedla rozhovory s některými pamětníky? Copak Ti by jí neodhalili další dimenze „dělání paměti“?

Když autorka popisuje klíčový moment, tedy jaké příběhy se do pořadu dostanou (s. 43 – 49), zcela opomíjí možné vlivy, jako jsou třeba dobové sociopolitické kontexty nebo politika aktuálního vedení Českého rozhlasu apod. To, že autoři tyto vlivy popírají (s. 53), nemůže autorka přijmout jako „fakt“ a dále téma nezkoumat – naopak, vehemence, s níž se autoři pořadu ohrazují vůči představě, že by snad mohli podléhat jakýmkoli tlakům, zaslouží zvýšenou ostražitost a analytickou pozornost. Studentka měla najít a vyslechnout také

kritické hlasy, které vůči pořadu zaznívají (např. černobílé vidění, přílišná snaha o dramatičnost, stylizace, šablonovitost atd.) a zkusit sledovat, jak i ony mohou ovlivňovat způsob, jak se „dělá“ paměť. Fakt, že rozhovory nejsou analyzovány, ale spíš převyprávěny, se odráží v kapitole „Vyhodnocení rozhovorů“ (s. 55), kde je jen povrchně shrnuto, co bylo řečeno dříve. Čekala bych diskusi témat, která se v rozhovorech objevují – např. „autenticita“ (s. 43), „cenzura“ a autocenzura (s. 43), napětí „velké historie“ a „intimity“ (s. 44 a 47) atd. Bez povšimnutí zůstává taktéž zcela evidentní snaha pamětníků naplnit svým vyprávěním nějaká očekávání (a **či** očekávání by to byla?), mluvit „správně“, aby to mělo pro autory pořadu hodnotu („*Tak řekl jsem to podle vás?*“ - s. 40, též s. 37 aj.). V neposlední řadě si Petra Novotná neklade otázku, co asi mají autoři na mysli, když argumentují podobu pořadu tím, aby „někoho“ zajímal (např. s. 49) – **koho** mají na mysli? Kdo je cílovým publikem, pro které je pořad vytvářen? Jeho obliba, dokládaná vysokou stahovaností a poslechovostí (s. 65), žádným vysvětlením není.

Když autorka spojuje na konci práce svůj výzkum a teorii (s. 64 nn), činí tak spíše mechanicky. Zdá se mi, že zajímavá témata, která jsou označena v citovaných rozhovorech, zůstala nezpracována – a autorka nakonec svými daty jen „ilustrovala“ více či méně přesvědčivě některé teorie paměti. Že je tento pořad Norovým „místem paměti“ je nasnadě (ačkoli by si i toto tvrzení zasloužilo lepší argumentaci); naopak autorčiny závěry o vlivu *Příběhů 20. století* na kolektivní paměť (s. 71 nn) jsou čistě spekulativní – ačkoli lze samozřejmě v citované literatuře najít oporu pro nejrůznější *možné* interpretace tohoto vlivu, předložený výzkum o něm zhora nic nevypovídá a vypovídat ani nemůže, neboť se zaměřil čistě na „produkcí“, nikoli „receptí“ vzpomínek (jakkoli je samozřejmě toto oddělení čistě abstraktní). Zcela mimo je pak autorčina interpretace M.-C. Lavabre, která rozhodně netvrdí, že kolektivní paměť je „zastaralý pojem, který je příliš obecný na to, abychom dokázali přesně popsat, co všechno ho může (nebo nemůže) ovlivňovat“ (s. 73) – Lavabre říká, že pojem „paměti“ (i kolektivní) byl a je v odborném diskurzu užíván často intuitivně, což vede k jeho rozmělnění a „inflaci“, apeluje nicméně na nutnost systematického zkoumání tohoto fenoménu. Též aplikace Connertona mne nepřesvědčuje – vytváření a prosazování určitého pojetí „minulého režimu“ (autorka píše o „hranici“) by daleko lépe vystihoval koncept „floating gap“ (Vansina, Assmann). Závěrečné úvahy o vztahu pořadu a jeho autorů k „oral history“ či k „autenticitě“ paměti (s. 74 – 75) jsou zcela nedotažené a v této podobě vlastně nedávají žádný smysl.

Bohužel i formálně má práce značné slabiny: chybné citace webových stránek, chyby v seznamu literatury, který není formálně sjednocen (kurziva, čárky a tečky za jmény, absence míst vydání či stránkování u časopisů...), dokonce chybně uvedené jméno školitele.

Petře Novotné se i přes zjevné zaujetí tématem a přes dobrou znalost prostředí bohužel nepodařilo v práci ukázat, jak „se dělá paměť“ ve veřejnoprávním rozhlase. Ačkoli je text napsán svižně a popisné pasáže se dobře čtou, interpretace provedeného výzkumu je nedotažená a nepřesvědčivá. Práci nicméně doporučuji k obhajobě a navrhuji známku dobře.